

УДК 94(477.82) “192/193”

Наталя Кінд-Войтюк (м. Луцьк)

НАУКОВІ ТОВАРИСТВА ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У ДОСЛІДЖЕННІ ІСТОРІЇ ТА ПАМ'ЯТОК ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА (1921–1939 рр.)

У статті висвітлюється діяльність Волинського товариства краєзнавців і охорони пам'яток старовини та Волинського товариства приятелів наук по виявленню, вивченню і збереженню історико-культурних пам'яток Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.).

Ключові слова: наукові товариства, історична пам'ятка, археологія, історико-краєзнавчі дослідження, видавнича діяльність.

Для сучасної української історичної науки характерним явищем є помітне зростання інтересу до ґрунтового краєзнавчого дослідження регіонів та населених пунктів України, тому числі Волині, показу внеску наукових та громадських закладів у вивчення їх минулщини та збереження місцевих пам'яток. Таке звернення до історичних коренів українського народу, відновлення призабутих вікових традицій і духовних цінностей сприяють відродженню його національної самосвідомості.

Вагому роль у вивченні минулого Західної Волині, збереженні її культурної спадщини відіграли наукові товариства, що працювали тут впродовж міжвоєнного періоду. Між тим їх діяльність ще не знайшла достатнього висвітлення. Науковий доробок дослідників з даної проблематики обмежується публікаціями Л. Потапчука, В. П'ясецького, І. Ковальчика¹. Тут визначаються напрями діяльності товариств, характеризуються основні видання, які з'явилися завдяки зусиллям цих установ, подаються матеріали про пошук, вивчення, збереження та оприлюднення історії та старожитностей регіону.

Мета статті — охарактеризувати внесок наукових товариств Волинського воєводства Другої Речі Посполитої у вивчення історії регіону, виявлення та збереження його пам'яток.

Згідно з умовами Ризького мирного договору (18 березня 1921 року) і рішенням Ради послів Антанти (15 березня 1923 року) такі етнічні українські землі як Західна Волинь, Західне Полісся, Холмщина, Лемківщина та Східна Галичина відійшли до складу Другої Речі Посполитої². Перед цією державою постала проблема швидшої колонізації, полонізації та інтеграції названих українських земель, у тому числі і Західної Волині, до свого скла-

ду. Знаряддям такої політики мало стати і місцеве краєзнавство. Досліджуючи історію Волині, її старожитності у потрібному політичному руслі, проводячи пам'ятокознавчу та пам'яткоохоронну роботу, можна було швидше асимілювати волинські землі і довести твердження про їх споконвічну польськість.

Найактивнішими дослідниками історії і пам'яток Волині стали Волинське товариство краєзнавців і охорони пам'яток старовини (відділення Польського краєзнавчого товариства) та Волинське товариство приятелів наук.

Ідея заснування на Волині Товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини була висунута З. Морвіцом ще у 1921 році. Однак з'явилося воно тут лише у 1927 році і розпочало власну діяльність у місті Луцьку під керівництвом інженера Ф. Ксенжопольського. Рішенням волинського воєводи від 17 грудня 1927 року Товариство було включене до реєстру товариств і союзів Волинського воєводства під номером 581. Представляв Товариство його президент чи віце-президент. Юридичні акти, зобов'язання, листи від імені Товариства підписували тільки його президент і секретар³.

У 1933 році Товариство увійшло до складу Польського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками минулого, яке діяло з 1906 року у Варшаві і на початку 1930-х років стало фактично загальнопольською організацією у справі охорони культурної спадщини. У Польське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками минулого до 1933 року влилися вже існуючі аналогічні осередки Кракова, Познані, Катовіце, Львова та багатьох інших міст тодішньої Польщі.

У різні роки Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини

налічувало 200 — 300 членів. Так, у 1931 році його членами були 285 осіб⁴. Члени Товариства об'єднувались у секції: краєзнавчу, музейну, природоохоронну, туристичну та ін. Секції створювались за рішенням воєводської ради Товариства, дотримувались приписів його статуту, подавали воєводській раді інформацію про кількість власних членів, здавали річні звіти про діяльність⁵.

Діяльність Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини, як і згодом Волинського товариства приятелів наук, поширювалася на Волинське воєводство. Відділення (осередки) Товариства працювали у таких містах, як Острог, Рівне, Володимир-Волинський, Дубно, Сарни, Костопіль, Ковель та ін. При відділеннях Товариства на основі статуту і під керівництвом одного з членів місцевого правління функціонували молодіжні осередки⁶.

Для підтримання тісних зв'язків з усіма своїми осередками Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини проводило щорічні і щопіврічні з'їзди делегатів цих осередків. З'їзд делегатів Товариства ухвалював програму діяльності, приймав і затверджував звіти воєводської ради з діяльності Товариства за минулий рік, затверджував річний бюджет, контролював діяльність відділів і секцій Товариства, розпускав Товариство в разі необхідності, за поданням воєводської ради приймав у почесні члени товариства⁷. Наприклад, один з таких з'їздів відбувся 20 листопада 1932 року. На ньому вирішувались такі питання, як розробка програми діяльності Товариства на найближчий час; обрання воєводської ради Товариства, пропаганда туризму і краєзнавчої діяльності через видавництво листівок, путівників; друк популяризаторських статей у пресі; встановлення терміну наступного з'їзду.

Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини ставило перед собою завдання нагромадження і опрацювання наукових матеріалів, присвячених вивченню Волинського воєводства, популяризації відомостей про Волинь, пробудження зацікавленості для її відвідування, охорони природи і краєвидів, захисту від ушкоджень і знищення будь-якого виду пам'яток, їх наукове обстеження.

Для реалізації цих завдань Товариство проводило інвентаризацію і фотографування історичних пам'яток, за згодою їх власників зні-

мало з них плани, шляхом купівлі, дарування, заповіту нагромаджувало пам'ятки для утримання власного музею, охороняло давні споруди і пам'ятники, які мали історичне, археологічне чи мистецьке значення. Товариство організовувало краєзнавчі виставки, експедиції і екскурсії, для своїх членів Товариства і громадськості проводило популярні лекції про Волинь, засновувало бібліотеки, видавало власний часопис, публікувало у пресі звіти про діяльність товариства і статті про охорону старовини, засновувало туристичні бази, утримувало інформаційні бюро, співпрацювало з іншими польськими та закордонними товариствами, близькими з ним за діяльністю⁸.

Волинське товариство приятелів наук з'явилося у 1935 році. Його заснували відомий польський історик, редактор краєзнавчого часопису "Rocznik Wołyński" („Волинський щорічник”), президент Союзу вчителів Польщі в Рівному Я. Гоффман і віце-воєвода Ю. Слешинський. На основі рішення волинського воєводи від 2 січня 1935 року воно було внесено до реєстру товариств Волинського воєводства у місті Луцьку під № 59⁹. До його керівного складу увійшли Я. Гоффман, Ю. Слешинський, професор Луцької гімназії О. Яворчак, депутат польського парламенту Ю. Понятовський, викладач Кременецького ліцею З. Опольський, доктор Ю. Нець, краєзнавець Й. Чалович з Рівного. Товариство, його бібліотека і музей розташовувалися у Луцьку по вул. Сенкевича, 31¹⁰.

Керівними органами Товариства приятелів наук виступали загальні збори, правління (уряд), наукова рада, ревізійна комісія. Зокрема, дорадчим органом була наукова рада, до якої входили всі дійсні члени Товариства приятелів наук. Вона займалась укладанням річного плану діяльності Товариства, створенням комісій і наукових закладів, публікацією наукових статей у періодиці, розглядала квартальні звіти комісій, представляла кандидатів на посаду керівників секцій, висувала кандидатів у заслужені і дійсні члени Товариства, ін.¹¹. Рада збиралась 4 рази на рік¹². До її складу, окрім 22 поляків, входили і два українці — професор Празького університету В. Д'яконенко та ректор Політехнічного інституту в Подєбрадах С. Тимошенко¹³.

Волинське товариство приятелів наук мало діяти як організація з координації роботи існуючих у Волинському воєводстві наукових установ¹⁴. Товариство мало чітку пропольську

орієнтацію. Це відверто демонструвала січнева установка відозва 1935 року, де зазначалося, що Волинська земля споконвіку належить Речі Посполитій. Для підкріплення цієї тези Товариство ставило перед собою такі завдання: 1) популяризувати на Волині історико-краєзнавчі та пам'яткознавчі дослідження; 2) опрацьовувати невідомі архівні зібрання; 3) організовувати видавничу діяльність; 4) проводити наукові засідання; 5) збирати матеріали для польських музеїв; 6) здійснювати наукову підтримку дослідників.

Волинське товариство приятелів наук налічувало приблизно 100 членів. 23 лютого 1935 року на засіданні наукової ради, де були присутні Я. Гоффман, Ю. Слешинський, А. Яворчак, Й. Чалович, Л. Кисіль, Ф. Мончак, З. Опольський, К. Пшемиський та деякі інші її члени, діяльність Товариства вирішили проводити у чотирьох комісіях: природничій (географія, геологія, біологія, ґрунтознавство), гуманістичній (включала в себе історію, філологію, етнографію, мистецтво, психологію, педагогіку та інші науки), господарчій (економіка, землеробство) та музейно-бібліотечній.

Гуманістичну комісію очолював Я. Гоффман, а її історичний відділ — професор Л. Гай. Мета її діяльності полягала у вивченні історії Волині, проведенні архівної роботи, археологічних та етнографічних досліджень.

Музейно-бібліотечна комісія Товариства, якою керував адвокат Я. Ліщинський, здійснювала опіку над Волинським музеєм і бібліотекою. Вона поділялась на дві секції: музейну та бібліотечну¹⁵. Бібліотекою товариства завідував доктор Ю. Нець. Зібрання бібліотеки склалися з власних зібрань і депозитів. З власних зібрань належить відмітити 57 дипломів (грамот): 3 — з XVI століття, 8 — з XVII століття, 25 — з XVIII століття, 21 — з XIX століття. Найстаріший диплом датувався 1536 роком. Крім цього, у бібліотеці містилось 1000 рукописів, 155 карт, 546 часописів і 21735 книг. У 1937 році книгозбір налічував 27000 примірників. Волинське товариство приятелів наук постійно закуповувало для бібліотеки книги і періодики. Так, у 1939 році на ці потреби воно витратило тисячу злотих¹⁶.

Для поглибленого дослідження краю Волинського товариство приятелів наук встановило й підтримувало тісні наукові контакти з Польською академією мистецтв, Державним архівом Польщі, Союзом музеїв у Польщі, відділами археології Державного археологічного

музею у Львові та Кракові, Товариством розвитку східних земель у Варшаві, Нумізматично-археологічним товариством у Кракові, Об'єднанням львівських нумізматів, Науковим товариством у Львові, іншими науковими та науково-громадськими інституціями країни¹⁷.

Діяльність Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини та Волинського товариства приятелів наук була вигідна Другій Речі Посполитій. По-перше, ними на Волині проводилися дослідження у різних галузях науки, що давало широке підґрунтя для розвитку культури польської та української спільноти, звичайно, при утвердженні провідної ролі польського чинника. По-друге, досліджуючи край, товариства шукали матеріал, який би доводив одвічну територіальну й етнічну приналежність Волині до Другої Речі Посполитої. По-третє, ці товариства, формуючи польську науку і роблячи ставку на молодь, виховували відданих польській державі громадян.

Аналізуючи архівні дані, матеріали міжвоєнних часописів, інші джерела, можна бачити, що діяльність Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини та Волинського товариства приятелів наук зосереджувалася на наступних провідних напрямках: 1) пошук і збір історичних (археологічних, етнографічних, археографічних, тощо) пам'яток, їх вивчення, систематизація й опис; 2) охорона предметів старовини; 3) популяризація історії й старожитностей через туристичну діяльність, організацію краєзнавчих виставок, співпрацю з молодим поколінням у проведенні туристично-краєзнавчої роботи.

Помітними науковими здобутками ознаменувалися, зокрема, археологічні розвідки обох товариств. Так, 13 листопада 1928 року експедиція Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини на чолі з Я. Сушинським виявила за 6 кілометрів від Луцька у напрямку Ковельського шосе рештки мамонта. Подібну знахідку виявлено під час досліджень у селі Гірники Дубенського повіту¹⁸. 1931 року у селі Залісці Кременецького повіту знайдено гончарні вироби,¹⁹ у Горохівському повіті — давньоруські горщики, піч-рудницю, де перетоплювали руду і бронзу²⁰.

Значні археологічні роботи проводились і в околицях Луцька. Так, протягом 1934–1936

років польські краєзнавці Я. Фітцке та З. Леський, які працювали від імені двох згаданих товариств, досліджували городище у селі Городок. Ця пам'ятка була поселенням культури лінійно-стрічкової кераміки (за назвою характерного орнаменту). Перебування племен цієї культури на території Волині датувалося дослідниками другою половиною V — початком IV ст. до н. е. Ці ж вчені виявили в селі Коршів (сучасного Луцького району) багатшарове поселення неолітичного часу стрижівської і тшинецько-комарівської культури.

У 1936 році Я. Фітцке проводив археологічні розкопки в урочищі Гребеньки (поблизу Коршева), де дослідив курганне поховання стрижівської культури. Під курганним насипом висотою 1,3 метра та діаметром 13,5 метра виявлено 4 скорчені кістяки, що лежали попарно з обернутими один до одного ногами. Небіжчики були орієнтовані головами на схід і захід. Поховальний інвентар складався з мідних прикрас: підвіски, діадеми у вигляді стрічки та трубчастих сережок.

Під керівництвом Я. Фітцке у 1937 році проведено системне дослідження могильника стрижівської культури у містечку Торчин: було відкрито 19 первісних поховань цієї культури, що дало змогу одержати вагомий археологічний матеріал. У звіті гуманістичної комісії Волинського товариства приятелів наук про її діяльність впродовж 1935–1937 років зазначалося, що інвентар цього могильника був представлений керамікою, крем'яними ножами, серпами, наконечниками списів і стріл, кістяними проколками, мідними кільцями, амулетами з ікла кабана²¹. На підставі таких археологічних знахідок, як керамічний посуд, кістяні і металеві прикраси вдалося виділити два археологічні періоди цієї культури: епохи пізнього енеоліту та епохи ранньої бронзи. Торчинський некрополь належав до однієї з головних стоянок стрижівської культури.

У цьому ж році Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини та Волинське товариство приятелів наук проводили розкопки і в Кременецькому, Костопільському та Ровенському повітах. Об'єктами дослідження вчених стали кургани. Найцікавішим виявився курган у селі Буглів Кременецького повіту. У кургані містилося поховання жінки у незвичній формі (голова відірвана від тулуба). Начиння могили представлено глиняним кубком і двома срібними

перстенцями²². Археологічні розкопки у Костопільському повіті довели, що реліквії, знайдені тут — рубила, відщепи, рогові сопілки, кістяні шила — репрезентували добу палеоліту. У селі Забороль Ровенського повіту археологи виявили стоянки пшеворської культури. На території Волині їхні пам'ятки з'явилися в I ст. до н. е. внаслідок переселення частини пшеворських племен з північно-східної Польщі у басейни рік Західний Буг, Стир, Горинь, Стохід. Знахідками дослідників став глиняний посуд (уламки горщиків, мисок, кухлів), а також залізні наконечники списів, жіночі прикраси, пряжки (фібули) та інші речі повсякденного вжитку.

Таким чином, досліджуючи споріднені археологічні культури — стрижівську, тшинецько-комарівську, пшеворську та ін., члени волинських науково-громадських товариств доводили етнічну спільність польського й українського народів, їх історії, культури. Вони відштовхувалися від того, що під археологічною культурою розумілася сукупність пам'яток, які мають спільні риси, наявні на якійсь цілісній території, належать до одного часу й пов'язуються з конкретним етносом-народом. Члени товариств стверджували, що певній археологічній культурі відповідає певний етнос. А, відповідно, через вивчення типів жител, прикрас, поховального обряду, форм та орнаменту глиняного посуду, звичаїв робився висновок про спільні етнографічні риси польських і українських племен, що опосередковано слугувало польській стороні вагомим аргументом для обґрунтування “правильності” входження Західної Волині до складу Польщі.

Щодо етнографічних досліджень, то збиранням відповідного матеріалу особливо плідно займалося Волинське товариство приятелів наук, зокрема, члени Товариства доктор О. Яворчак і Г. Мушинський²³. О. Яворчак вивчав проблеми польського осадництва у Любомльському повіті, цікавився такими національними меншинами як караїми та цигани, які проживали на Волині. Етнографічні і демографічні дослідження волинських караїмів проводив й О. Марткович. Я. Гоффман описував звичай випікання хліба у місті Горохові, селах Жабокрин та Бринів Дубенського повіту. Краєзнавці зібрали велику кількість світлин, близько 200 з яких зображали зразки одягу, їжі, особливості бджільництва, рибальства, стародавні споруди²⁴. Досліджувалася й

народна кераміка. Ця робота була особливо плідною у 1937 році, коли вивчалися керамічні осередки Волині — села Кульчин Луцького і Рокита Ковельського повітів. Члени Товариства розробляли анкети про народні звичаї Волині²⁵. В галузі етнографії гуманістична комісія Товариства співпрацювала з Львівським науковим товариством, зокрема з професором Ф. Буяком, який проводив дослідження історичної демографії Волині, і професором П. Домбковським, який спеціалізувався на вивченні дрібношляхетського осадництва на східних землях.

Різносторонній характер носила археографічна діяльність Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини та Волинського товариства приятелів наук. Члени товариств інвентаризували волинські архіви та приватні збірки, проводили в архівах пошук матеріалів з історії Волині, налагоджували співпрацю з архівними закладами Другої Речі Посполитої²⁶. Так, у 1935 році вони провели архівні пошуки у церквах сіл Байова та Несвіч Луцького повіту, римо-католицькому костелі у селі Тайкури Здолбунівського повіту, прийняли на опрацювання документи Дубенського міського архіву та архіву князів Острозьких з музею Острога. Були зроблені поїздки до Кременця, Почаєва та Вишнівця. У 1936–1937 роках Волинське товариство приятелів наук інвентаризувало приватні документи родини Гротовських, архівні матеріали Ковельської державної гімназії, ознайомились зі станом залишків архіву Ходкевичів у Млинові, переглянуло архіви Хрестовоздвиженського братства у Луцьку, церкви у Дубровиці Сарненського повіту, римо-католицького костелу Турійська Володимирського повіту, костелу у Радехові Любомльського повіту.²⁷ Товариство працювало також з рукописами бібліотеки римо-католицької капітули у Луцьку, прийняло 31 акт волосних судів.

Одним із напрямів історико-краєзнавчої та пам'яткознавчої діяльності Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини та Волинського товариства приятелів наук і водночас вагомим їх засобом утвердження польської культури на Волині можна вважати туристично-краєзнавчу роботу. Вона здійснювалася шляхом організації відповідних маршрутів, проведення краєзнавчих екскурсій, підготовки екскурсодів, керівництва чи здійснення опіки над діяльніс-

тю громадських — особливо молодіжних — краєзнавчих осередків тощо. Метою цих заходів було, зокрема, виховання населення, насамперед молоді, у дусі тверджень про Західну Волинь як складову Польщі, заклик вивчати регіон в історичному закономірному зв'язку з минулим Другої Речі Посполитої.

Уже 29 червня — 1 липня 1928 року Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини організувало екскурсію до Кременця і Почаєва для учнів Луцької гімназії. У 1929 році відбулася екскурсія з Волині до Польщі. Особливо плідним щодо екскурсій виявився 1931 рік. Не тільки до Острога, Ковеля, Мізоча — міст Волинського воєводства, а також до Тернополя — центру Тернопільського воєводства — було проведено 12 екскурсій, більшість учасників якої складала молодь²⁸. Під час відвідин Волині та Тернопільщини екскурсанти побачили чимало цікавого: 12 липня 1931 року у Мізочі вони відвідали двір і парк садиби Й. Дунін-Карвіцького, цукрові заводи, костел і кладовище біля нього. У Дермані екскурсанти відвідали православний монастир, в Острозі — замок князів Острозьких, монастир ордену францисканців, парафіяльний костел, побудований 1540 року.

20 березня і 10 квітня 1932 року Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини організувало для учнів краєзнавчі екскурсії по Луцьку під керівництвом члена Товариства Я. Сушинського. Під час їх проведення присутні ознайомились зі старим містом (замком Любарта, єврейською синагогою, караїмською кенасою, руїнами костела св. Степана), відвідали приміщення державних установ²⁹.

У 1935 році Волинське товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини і Волинське товариство приятелів наук організували поїздку на свято виноградозбирання до Заліщиків Тернопільського воєводства за маршрутом Луцьк — Дубно — Броди — Підгірці — Золочів — Тернопіль — Микулинці — Теремовля — Копичинці — Чортків — Гірне — Заліщики з відвідуванням костелу, інших пам'яток архітектури³⁰.

Отже, товариства проводили екскурсії в основному серед молоді з відвідуванням старожитностей польської й української архітектури. Особливістю екскурсій було те, що вони визначалися обширною географією, тобто охоплювали територію кількох воєводств.

Таким чином, підсумовуючи доробок польських товариств — Волинського товариства краєзнавців і опіки над пам'ятками старовини та Волинського товариства приятелів наук, можна стверджувати, що вони зробили помітний внесок у дослідження й популяризацію історії та пам'яток краю. Звичайно, вивчення

історії та пам'яток Волині проводилось ними у пропольському дусі. Проте така діяльність все ж слугувала розширенню наукових відомостей про регіон, а також збереженню частини його культурних реліквій, які й дотепер складають безцінне надбання українського народу.

Джерела та література

- 1 Потапчук Л. Волинські друзі науки // Волинь. — 1995. — 28 лютого; П'ясецький В. Е. Видавнича діяльність Волинського відділення Польського Краєзнавчого Товариства в 1927–1939 роках // Минуле і сучасне Волині. Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи. Тези доповідей та повідомлень II регіональної, „Велика Волинь” і VI обласної історико-краєзнавчої конференції, 8–10 жовтня 1992 року. — Луцьк: Б. в., 1992. — С. 10–12; Kowalczyk I. Powołanie i działalność Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości z perspektywy siedemdziesięciu lat // Ochrona zabytków. — 1978. — № 2. — S. 99–103.
- 2 Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą. — Warszawa — Lwów: Drukarnia W. Gywińskiego w Warszawie, 1921. — 95 s.
- 3 Державний архів Волинської області (далі — ДАВО). — Ф. 46. — Оп. 9. — Спр. 1842. — Арк. 12.
- 4 Там само. — Оп. 2. — Спр. 127. — Арк. 5.
- 5 Там само. — Оп. 9. — Спр. 2025. — Арк. 9.
- 6 Там само. — Спр. 1842. — Арк. 9.
- 7 Там само. — Арк. 10.
- 8 Там само. — Арк. 7–8.
- 9 AAN, zesp. 14, sygn. 7005, s. 42.
- 10 AAN, zesp. 14, sygn. 7005, s. 43.
- 11 Державний архів Рівненської області (далі — ДАРО). — Ф. 160. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 14
- 12 AAN, zesp. 14, sygn. 7006, s. 37.
- 13 Дублянський А. Волинське товариство приятелів науки // Українська нива. — 1936. — 13 вересня.
- 14 Там само.
- 15 ДАРО. — Ф. 160. — Оп. 1. — Спр. 75. — Арк. 12.
- 16 AAN, zesp. 14, sygn. 274, s. 258.
- 17 AAN, zesp. 3, sygn. 117, s. 110–111.
- 18 ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 2. — Спр. 96. — Арк. 3.
- 19 Там само. — Спр. 1032. — Арк. 6.
- 20 AAN, zesp. 14, sygn. 7005, s. 1.
- 21 ДАРО. — Ф. 160. — Оп. 1. — Спр. 30. — Арк. 7.
- 22 Sulimirski T. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Małopolsce Wchodniej i na Wołyniu // Sprawozdanie z czynności i posiadzeń PAU. — 1937. — № 8. — S. 226–227.
- 23 Nieć U. Naukowy ruch na Wołyniu // Ziemia Wołyńska. — 1938. — № 1. — S. 168.
- 24 Потапчук Л. Волинські друзі науки // Волинь. — 1995. — 28 лютого.
- 25 ДАРО. — Ф. 160. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 6.
- 26 Там само. — Спр. 30. — Арк. 1.
- 27 ДАВО. — Ф. 46. — Оп. 2. — Спр. 1033. — Арк. 2.
- 28 Там само. — Арк. 3.
- 29 ДАРО. — Ф. 160. — Оп. 1. — Спр. 70. — Арк. 1.
- 30 ДАВО. — Ф. 158. — Оп. 1. — Спр. 705. — Арк. 38.

Natalia Kind-Voytjuk

The scientific-social associations of the Druga Richpospolita in research of the history and monuments of Volyn region

In the article the activity of Volyn Regional Studies associations and Volyn association of the friends of the science is depicting for display, investigation, reservation of historical and cultural monuments of Volyn region in the period between the wars.

Key words: *scientific associations, historical monument, archaeology, historical and regional research, publishing work.*